

4^η διάλεξη

Η υφανταγή ενός πλατωνικού χειρογράφου από αθωνική μονή

- Πρωταγωνιστές του συγκεκριμένου, ελάχιστα γνωστού γεγονότος είναι ο αυτοκράτορας **Μανουήλ Β΄ Παλαιολόγος** (1391-1425) και ο **Δημήτριος Κυδώνης**. Όλες οι σχετικές αναφορές παρατίθενται σε ορισμένες επιστολές που ανταλλάσσουν οι δύο λόγιοι: επιστολές 258, 276, 259 και 293 του Δημητρίου Κυδώνη και επιστολές 3 και 4 του Μανουήλ Β΄.
- **Μανουήλ Β΄**: αυτοκράτορας, λόγιος συγγραφέας με πυκνή συγγραφική παραγωγή (επιστολές, λόγοι, αγιολογικά κείμενα, έγγραφα, αγιολογικά κείμενα και θεολογικές πραγματείες). Κάτοχος εξαιρετικής μόρφωσης. Στενή σχέση με τους Δαβίδ και Δαμιανό, μοναχούς της μονής Βατοπεδίου.
- **Δημήτριος Κυδώνης (1324-1397)**: Θεσσαλονικεύς, λόγιος συγγραφέας, μεσάζων (= αξίωμα ισοδύναμο περίπου με αυτό του πρωθυπουργού) για αρκετά χρόνια στην αυλή του αυτοκράτορα Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου (1341-1391), φίλος και διδάσκαλος του Μανουήλ Β΄, μεταφραστής θεολογικών συγγραμμάτων του Αγ. Αυγουστίνου και του Θωμά Ακινάτη, ασπάστηκε τον καθολικισμό. Είχε ενδιαφέρον για τον Πλάτωνα ήδη από τα μαθητικά του χρόνια (Διάλογοι Πλάτωνα: σταθερό ανάγνωσμα στο βυζαντινό σχολείο).
- 1382: ο Δημήτριος Κυδώνης πληροφορείται για την ύπαρξη ενός πλατωνικού χφ. στο Άγιον Όρος και θέλησε αμέσως να το αποκτήσει. Έτσι, επικοινωνήσε με τον μαθητή και επιστήθιο φίλο του Μανουήλ, που τότε ήταν κυβερνήτης της Θεσσαλονίκης, ώστε αυτός να πάρει το χφ. από τον Άθωνα και να το στείλει στην Κωνσταντινούπολη. Την περίοδο εκείνη ο Μανουήλ ήταν επιφορτισμένος με την προσπάθεια απόκρουσης των Οθωμανών, οι οποίοι ήθελαν να καταλάβουν τη Θεσσαλονίκη. Ωστόσο, βρήκε τον χρόνο να αναζητήσει αυτό το χφ. και ήταν στην ευτυχή θέση να μπορέσει να το προσφέρει στον Κυδώνη.
- 1384: ο Κυδώνης απευθύνει επιστολή στον αδελφό του Μανουήλ και δεσπότη του Μορέως, Θεόδωρο, ζητώντας του ένα χφ. με έργα του Πλουτάρχου και ενημερώνοντάς τον ότι ο Μανουήλ έδρασε άμεσα για την εκπλήρωση του αίτηματός του.
- Loenertz, Démétrius Cydonès, Correspondance, L 293: “**ἀλλ’ ἅμα τε ἤκουεν ὅτι δεοίμην τοῦ Πλάτωνος, καὶ τοὺς κομιοῦντας ἐμοὶ τοῦτον ἤπειγεν. καίτοι οὐκ οἴκοθεν αὐτὸν ἔδει πέμπειν, ἀλλ’ ἐχρῆν πρότερον καὶ πρέσβεις ἀποστεῖλαι τοῖς ἔχουσιν, καὶ διδοῦσι μὲν ὑπισχνεῖσθαι φιλίαν, μὴ**

πειθομένοις δὲ πόλεμον ἀπειλεῖν, τελευτῶν δ' ὑπὲρ τοῦ χαρίσασθαι μοι καὶ κινδύνων ἠνέσχετο. ᾧ τούτων μείζω χάριν δίκαιος ἂν εἶην εἰδέναι, ἢ εἰ ὥσπερ Πέρσης πάλαι Θεμιστοκλεῖ Μαγνησίαν μοι καὶ Μυοῦντα ἐδίδου". Αναφορά στο παράδειγμα του Θεμιστοκλή, ο οποίος ως εξόριστος πήγε στην Περσία για να προσφέρει τις υπηρεσίες του στον Αρταξέρξη, και ο τελευταίος του έδωσε ως αντάλλαγμα τον έλεγχο περιοχής κοντά στην Μαγνησία για να υποστηρίξει οικονομικά την οικογένειά του. **Δυστυχώς δεν γίνεται αναφορά σε ποια ακριβώς αθωνική μονή βρισκόταν αυτό το πλατωνικό χφ.**

- Μανουήλ Β': απευθύνει θριαμβευτική επιστολή στον Κυδώνη, ενημερώνοντάς τον για τα καλά νέα και εξηγώντας του τους κινδύνους που υπήρξαν για να το βρει και να το αποσπάσει.
- Dennis, *The Letters of Manuel II Palaeologus*, ep. 3, 7 sq: **“Ο φιλῶν ἐζήτεις, ἔχεις, τὸν Πλάτωνα. ἀλλὰ τὸ τὸν ἄνδρα σοι δῶρον γενέσθαι οὐκ ἄτοπον ἀξιοῦμεν ἡγεῖσθαι, μάλιστα δὲ καὶ χάριτας αὐτὸν ἀνομολογεῖν ἡμῖν δίκαιον οὐχ ἦττον ἢ σέ γε τοῦτον δεξάμενον. εἰ γὰρ τοῦ μὴ ζῶντος τὸ ζῶν ἄμεινον δέον δοκεῖ τῇ 'κείνου σοφία, ζῶν δὲ κυρίως οὐκ ἂν ποτε λέγοιτο οὐδ' ἂν εἶη ὁ μὴ κινεῖται μηδ' ἐνεργεῖ μηδὲ λέγει. ἦν δ' οὗτος οὕτως ἔτεσιν ἤδη τοσοῦτοις ἄτ' ἀνάρμοστος μοναχοῖς πάλαι τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν καταλιποῦσι. ζῶντα δὲ νῦν αὐτὸν σὺ καὶ ἐνεργὸν ἀποφαίνεις· ἡ δὲ αἰτία τούτων ἐγώ. εἰ ταῦτα τοίνυν ταύτη γε ἔχει, ὃ φαμεν ἀληθές, εἰ καὶ θαυμαστόν τισι δόξει· ἐν ᾧ τις δῶρον γίνεταί καὶ οἷον δουλεύει τούτῳ τούτου χάριν εἰδέναι. πλὴν τί μὴ τὸ γίνεταί καὶ οἷον δουλεύει τούτῳ τούτου χάριν εἰδέναι. πλὴν τί μὴ τὸ μείζον λέγω; εἰ γὰρ δι' ἡμῶν τοῦτ' αὐτῷ μόνον ὑπῆρξε, τὸ νεκρὸν ὥσπερ ὄντα ἀναβιῶναι, μικρὰν ἂν εἶη χάριν ὀφείλων εἰ μὴ καὶ τὸ ζῆν φιλοσόφως προσῆν. ἐπεὶ δ' ἀμφοτέρω ἔχει καὶ ἂν εὐξαιτο γέγονε, ποίων αὐτῷ πεπραγμένων δύναται ἂν τὴν χάριν ἐκτίσαι; εἰ γὰρ τοιοῦτος, φασίν, ἕκαστος οἷσπερ ἥδεται ξυνών, συνών σοι τό θ' ἡδέως βιοῦν εἰκότως ἄνσχοίη καὶ πρὸς γε ἔτι τὸ φιλοσόφως. ποῦ γὰρ εἰ μὴ παρά σοι;”**
- Προσπάθεια του Μανουήλ να δικαιολογήσει ηθικά την κλοπή του χφ.
- Διπλή απάντηση Κυδώνη στην παραπάνω επιστολή του Μανουήλ. Loenertz, *Démétrius Cydonès, Correspondance, Letter L 258*. T. 240: **“Σὺ μὲν μέγα φρονεῖς ὡς τι θαυμαστὸν πεποιηκὸς ὑπὲρ Πλάτωνος, καὶ φῆς διὰ σοῦ τοῦτον ἀναβιῶναι, ὅτι δὴ πρότερον κατακεκλεισμένος καὶ μῆτ' αὐτὸς κινούμενος μῆτ' ἄλλους τοῖς καλοῖς λόγοις κινῶν νῦν ἐμὸς διὰ σοῦ γενόμενος ἄμφω ταῦτ' ἐπιδείξεται καὶ τῆς αὐτοῦ σοφίας ἧς οὐδεὶς ἀνήκοος δημοσίᾳ τὴν Πόλιν ἐμπλήσει, καὶ δεῖν διὰ ταῦτα τοῦ δευτέρου βίου τοῦτον ἐμοί τε καὶ σοὶ χάριν εἰδέναι. ἐγὼ δὲ τούναντίον φημι ἐμοί τε καὶ σοὶ Πλάτωνα δικαίως ἂν ἀχθεσθῆναι ὧν αὐτὸν εὐηργετησθῆναι φαμεν. ἐμοί τε γὰρ**

συνῶν βαρβάρῳ συνέσται καὶ τῆς αὐτοῦ Σειρήνος ἢ μικρὸν ἢ οὐδὲν συνιέντι. καὶ οἷσθα ὅσον ἀηδὲς νοῦν ἔχοντι ἢ τῶν ἀπαιδευτῶν ἀνδρῶν συνουσία· καὶ σὺ δὲ ταύτης ἐκείνῳ γενόμενος αἴτιος δικαίως ἂν Πλάτωνι δίκην ὀφείλοις· ὡς ἔγωγε νομίζω τοῦτον, εἰ περιῆν, τὸ τοῦ Φιλοξένου ποιήσῃν, μᾶλλον ἂν τῶν λατομιῶν ἢ τῆς ἐμῆς φωνῆς ἀνασχέσθαι. τούτων μὲν οὖν ἔνεκα πάντες εἰς Πλάτωνά σε φήσουσιν ἀμαρτεῖν ἀνδρὶ τοιοῦτῳ συνοικίζῃν ἐκεῖνον πειρώμενον”. Ἴσως θεώρησε ὅτι ἡ συγκεκριμένη ἐπιστολή εἶναι κάπως πτωχὴ περιεχομενικά, ὁπότε ἔστειλε τὴν παρακάτω δευτέρη ἐπιστολή.

- Loenertz, Démétrius Cydonès, Correspondance, ep. L 276: “Τί χρὴ νομίσαι τοῦτο τὸ σόφισμα, μᾶλλον δὲ τὸ ἐνύπνιον; **ἀτεχνῶς γὰρ καθεύδειν ἐδόκουν, ἐπιὼν τὴν γενναίαν ἐπιστολήν. ἐν ἐκείνῃ μὲν γὰρ ἐνόμιζον ὄραν τὸν πάλαι πότ’ οἰχόμενον Πλάτωνα καὶ ζῶντα καὶ κινούμενον καὶ φθεγγόμενον, καὶ μόνον οὐ τῷ χεῖρε κατέχων καὶ περιβάλλων ἡσπαζόμενην τὸν ἄνδρα,** καὶ περὶ τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς Στοᾶς ἀνηρώτων, καὶ εἴ τινες εἶεν τῶν νέων Ἀθήνησι περὶ γεωμετρίαν ἢ τινα ἄλλην φιλοσοφίαν ἐπιμελούμενοι· **καὶ ὅλως οὐδὲν ἀνερώτητον τῶν ἐκεῖ παραδραμεῖν ἐπεχείρουν.** κατ’ ἐξεγρόμενος μόλις ἔγνων τὸ παίγνιον, καὶ τὴν τῶν λόγων ἐθαύμασα τέχνην, ὅσον δύναται πρὸς πᾶν, ἀνδρὸς δεινοῦ λαβομένη· οὕτως ἡμῖν τὸν Δαίδαλον ἐν οἷς ἐγεγράφεις παρέστησας, ἐκεῖνός τε γὰρ κίνησιν τοῖς ἀγάλμασι προσετίθει, καὶ τῇ τέχνῃ φεύγοντας ἐδείκνυ τοὺς λίθους· **καὶ σὺ τὸν πάλαι κείμενον τοῖς λόγοις ἀνέστησας.** πλὴν οὐτ’ ἐκείνῳ τι παρὰ τῆς τέχνης ὄφελος ἦν, —οἱ γὰρ ἅπαξ παρακρουσθέντες ἐφυλάττοντο λοιπὸν τὴν ἀπάτην— ἐγὼ τε, εἴ μοι πολλὰ τοιαῦτα περὶ Πλάτωνος λέγοις, θαυμάσομαι μὲν σε τῶν λόγων καὶ τῆς δεινότητος ἐπαινέσομαι, οὐ μὴν τούτοις πρὸ τῶν πραγμάτων πιστεύσω. ὥστ’ ἂν μοι μυρίους τοιοῦτους Πλάτωνα πέμψῃς θαυματοποιῶν, ὄραν εἶδωλα δόξω”.
- “Ταύτην τοίνυν τὴν σκιὰν καταλύσας, ἐπὶ τὸ πράττειν, πρὸς Θεοῦ, τὸ λέγειν μετένευκε, καὶ σπούδασον πολλῶν Διονυσίων τὸν Ἀρίστωνος ἐξελέσθαι. **οὐδαμῆ γὰρ νῦν αὐτῷ μετριώτερος γέγονε τῆς Σικελίας ὁ Ἄθως,** ἐκεῖνοι δ’ ἴσως καὶ δις ὥσπερ ὁ τύραννος ἀπεμπολῆσαι τοῦτον διανοοῦνται. **τοῦτο γὰρ με πείθει τὸ τῶν οὐκ ἀναγκαίων αὐτοὺς σφόδρα ἀντέχεσθαι.** βούλονται γὰρ τι παρὰ τῆς σῆς ἐπιθυμίας κερδᾶναι· ἄλλω δ’ ἂν καὶ μὴ δεθῆντι προσέρριψαν· εἰ μὲν οὖν μαλακῶς τούτοις προσφέρῃ, ἱεροσυλίαν ἐροῦσι τὸ πρᾶγμα καὶ θρύψονται. ἂν δ’ ὁ βασιλεὺς ἀπαιτήσῃ καὶ μάθωσιν ὡς οὐκ ἀποστήσεται, ὄψει τοὺς νῦν τραχεῖς ἐνδιδόντας, καὶ χάριν σοι προσειδότας τοῦ δεθῆναι. **μόνον ἔγκεισο τοῖς ἀνδράσι, καὶ θᾶττον ἡμῖν δείξεις τὸν γέροντα τοῦτον,** οὐ τὴν Χάρυβδιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Αἰγαῖον περῶντα, καὶ ραδίως πάλιν Ἀθήναζε κομιζόμενον, παρ’ ἄνδρας φίλους καὶ τῆς ἐκείνου φωνῆς δυναμένους συνεῖναι”. Αναφορά σε μυθολογικά exempla καὶ

στην πλαστή διήγηση περί εξορίας του Πλάτωνα από τη Σικελία και επιστροφής στην Ελλάδα ως σκλάβου.

- Χρήσιμες πληροφορίες από τον Κυδώνη για το ταξίδι του χφ. από τον Άθωνα στη Θεσσαλονίκη και έπειτα στην Κωνσταντινούπολη και για την κατάσταση του κώδικα: Loenertz, Démétrius Cydonès, Correspondance, ep. 259: “Μόλις είρκτην καὶ δεσμὰ καὶ τυράννους ὁ τοῦ Ἀρίστωνος ἀποδράς ἡμῖν ἀνεσώθη. σαφῆ δὲ ἄρα σύμβολα διόλου τῆς μακρᾶς ταλαιπωρίας ἐδείκνυ, ὄλος διάβροχος, ὄλος διερρηγμένος, τὰ ἔξωθεν ἡμελημένος, τὰ ἔνδον συνεσταλμένος, πάντοθεν σκοτεινὸς καὶ οἷον ἄν τις οὐκ ᾤήθη τὸν πρότερον τὸν καλὸν ἐκεῖνον ὑπάρχειν. εἶπεν ἄν Ὅμηρος ἰδὼν ὁ περὶ Αἴαντος Ἰλάτων ἐξαπόλωλεν ἐπεὶ πῖεν ἄλμυρον ὕδωρ’. ἡ δ’ ἐπιθήκη τῆς τραγωδίας ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐλευθερίαν πειρατῶν ἐπειράθη, καὶ ἡ τῶν αἰχμαλώτων αὐτὸν διεδέξατο τύχη, καὶ ταῦτ’ ἐν προθύροις τῆς αὐτοῦ πατρίδος, ἵνα καὶ τοῦτο τῷ προτέρῳ τύχη, καὶ ταῦτ’ ἐν προθύροις τῆς αὐτοῦ πατρίδος, ἵνα καὶ τοῦτο τῷ προτέρῳ Πλάτωνι παραπλήσιον ἔχη”.
- Το καράβι που πήγαινε από τη Θεσσαλονίκη στην Κωνσταντινούπολη δέχθηκε επίθεση από πειρατές, το χφ. έπεσε στη θάλασσα αλλά σώθηκε: Loenertz, Démétrius Cydonès, Correspondance, 259: “καὶ ὡς ἔοικεν εἵμαρτο καὶ τοῦτον νῦν Τούρκοις δουλεῦσαι, ἵνα μηδεὶς Ἑλλήνων κἂν πάλοι τεθηκῶς ἢ τὴν τῶν καθαυμάτων τούτων ὕβριν ἐκφύγη. Ὅμως ἡμῖν ὡς εἶχε φανείς καὶ τοῖς λειψάνοις ἡδονὴν ἐνεποίει, ὡσπερ οἱ τοῖς συγγενέσι μετὰ μακρὰν ἐπανήκοντες πλάνην, καὶ σοὶ χάριτας τῆς ἐλευθερίας αὐτὸς τε ὠμολόγει καὶ ἡμᾶς ἔπειθεν ἵν’ οὗ τὸ προελέσθαι μόνον πρότερον ἐπηρεοῦμεν τούτου νῦν θαυμάζωμεν καὶ τὴν δύναμιν. ὁ δὲ καὶ ποιοῦμεν, τῆς μὲν περὶ ἡμᾶς προαιρέσεως, ἧς ἐν πολλοῖς πεπειράμεθα, ἀεὶ σοὶ χάριν εἰδότες τε καὶ εἰσόμενοι, ἐγκωμίων δ’ ἀξίαν νῦν μὲν καὶ τὴν δύναμιν ταύτην ἡγούμενοι, ἢ τὸν ἄνδρα τοῦτον τῆς δουλείας ἀπήλλαξας, εὐχόμενοι δὲ ταύτην κάπι τῶν κοινῶν πολεμίων ἐνδείξασθαι, καὶ διὰ σοῦ τῷ κοινῷ γένει τὴν ἐλευθερίαν ἐπανελεθεῖν, καὶ δοῦναι Θεῷ τε καὶ σοὶ δίκην τοὺς νῦν κωμάζοντας καθ’ ἡμῶν. ἐγὼ μὲν οὖν δῶρον σὸν σὺν πολλοῖς ἔχω νῦν τοὺς νῦν κωμάζοντας καθ’ ἡμῶν. ἐγὼ μὲν οὖν δῶρον σὸν σὺν πολλοῖς ἔχω νῦν καὶ τὴν δέλτον, σοὶ δὲ παρ’ ἐμοῦ τὸ πάντα εἰδέναί νῦν μάλιστα φανέν ἐπὶ σοῦ τὸν φιλόσοφον βασιλέα, ὁ μόνον Πλάτων λέγει τὰς πόλεις παύσειν κακῶν. εὐχῆ δ’ εἰκέναι τοῦτ’ εἰπόντος ἐκείνου ἔργον ἔδειξας νῦν αὐτὸς τὴν εὐχήν, οὕτως ἐκτόπως ἐν βασιλείᾳ καὶ πράγμασι σοφίας ἐρῶν, καὶ ταῦθ’ ὡσπερ τι τῶν πρὸς τὸν βίον ἀχρήστων νῦν ὀρῶν αὐτὴν ὑπὸ πάντων ἐκβεβλημένην. ἦν οἶμαι σὺν Θεῷ φάναι ἀληθῆ δείξειν τὴν τοῦ Πλάτωνος μαντείαν ἐν σοὶ καὶ διδάξειν πάντα ὡς τυφλὸν δύναμις φρονήσεως χωρισθεῖσα”.

- Απάντηση Μανουήλ στην επιστολή του Κυδώνη: συγκρίνει το γεγονός με αρχαία τραγωδία. Dennis, *The Letters of Manuel II Palaeologus*, ep. 4: “Οἷα οἶος πέπονθεν ἀνὴρ, τὸν Ἀρίστωνος λέγω, οἷαν δὲ αὐτὸς συνεγράψω τὴν τραγωδίαν, ὄντως γὰρ ἄξιον πάντα θαυμάσαι. τὰ μὲν γὰρ δὴ χαλεπὰ ὦν πεῖραν εἰληφώς ἐστι μεθ’ ὑπερβολῆς ὑπερήλασεν ὅσαπερ ἤκουσται δεινά, ἠττηθέντα δὲ τάνδρὸς τῆς στερρότητος τὸ γενναῖον τούτου διεμαρτύρει. καὶ σύ γε οἷς ἐπιστέλλων τὸ γεγονός παρεδήλους αὐτόπτας ἡμᾶς ἐδόκει ποιεῖν οὐκ ἀκροατάς”.
- Αναμφίβολα ο Κυδώνης ἠθέλε να επαυξήσει την ιδιωτική του συλλογή με αυτό το πλατωνικό χφ., δεν ἠθέλε απλώς να το δανειστεί. Κατοχή χφ. από Κυδώνη: απελευθέρωση του κώδικα από τη σκλαβιά του, ὄντας σε μοναστική βιβλιοθήκη του Αγίου Όρους.
- Και οι δύο αντιλαμβάνονται ότι πρόκειται για κλοπή, αν και προσπαθούν να το παρουσιάσουν ως μια σύννομη πράξη, εφόσον το χφ. πωλήθηκε από τους μοναχούς. Επιστολές Μανουήλ και Κυδώνη: δείχνουν ότι έγιναν δύο προσπάθειες για την απόσπαση του χφ. Κυδώνης: ενημερώνει τον Μανουήλ ότι μπορεί να κατηγορηθεί για ιεροσυλία. Σύμφωνα με το βυζαντινό δίκαιο, αυτή η πράξη θεωρείται κλοπή.
- Ματθαίος Βλάσταρης: “Τὸ περὶ ἱεροσυλίας ἔγκλημα ὁμοίον ἐστὶ τῷ τῆς καθοσιώσεως. Ὁ περὶ τῆς ἱεροσυλίας κινεῖται νόμος κατὰ τοῦ ὑφελομένου ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων, ἢ χρησαμένου τούτοις εἰς ἰδίας χρείας, ἢ παρασκευάσαντος κατὰ δόλον γενέσθαι τι τούτων. Ὁ κλέπτων τὸ μήπω Θεῷ καθιερωθὲν, ὡς κλέπτῃς ἐνάγεται· τὸ γὰρ ὑφελέσθαι ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ χρήματα ἰδιωτικά, οὐκ ἔστιν ἱεροσυλία, ἀλλὰ κλοπή· ὁ δὲ τὰ ἀνατεθειμένα τῷ Θεῷ κλέπτων, κἂν ἐξ ἰδιωτικοῦ τόπου κλέψῃ, ὡς ἱερόσυλος ἐνέχεται. Ἐπεὶ δε εἰσὶ τινὰ ἱερὰ μὴ ἀνατεθειμένα τῷ Θεῷ, ὡς τὰ ἰδικῶς ἡμῖν διαφέροντα εἰκονίσματα, μήπω ναοῖς ἢ μοναστηρίοις ἀνατεθέντα, κατὰ τοῦτο φησὶν ὁ νόμος, τὸν τόπον ποιεῖν τὴν κλοπὴν ἢ τὴν ἱεροσυλίαν”.
- “Τὸ γ(ὰρ) τὰ τῆ μονῆ προσκυρωθέντα κ(αὶ) δι’ αὐτῆς τῷ Θε(ε)ῷ ἰδιοποιεῖσθαι ἱεροσυλία ἐστίν”, Cf. V. Kravari (ed.), *Actes du Pantocrator* [Archives de l’Athos 17], Paris 1991, 156.
- Απόφαση πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Νείλου για την Ι.Μ. Παντοκράτορος Αγίου Όρους (1386): Ὁ πλεονεκτ(ικῶς) (καὶ) παρὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον ἀρπάσας τὶ τῶν ὡς δεδήλωτ(αι) ἀφιερωθέντων μενεῖ μ(έν) κάνταῦθα τ(ὴν) ἀδικίαν (καὶ) τὴν ἱεροσυλίαν κατέχων παρὰ παντὸς ἀσυγχώρητος, ἔσται δὲ (καὶ) εἰς αἰῶνας ἐν τῷ μέλλοντι ταῖς ἀφορήτοις κολαζόμενος βασάνοις”, Kravari, *Actes du Pantocrator*, 156.
- Ἅγιον Ὅρος 14^{ου} αι.: δεν ανταποκρίνεται στις αναφορές της αλληλογραφίας Μανουήλ και Κυδώνη, προσπαθούν απλώς να δικαιολογήσουν την πράξη

τους. Πολλοί μορφωμένοι μοναχοί εισήλθαν στις αθωνικές μονές εκείνη την περίοδο, τα περιεχόμενα των αγιορειτικών βιβλιοθηκών επαυξήθηκαν σημαντικά εκείνη την περίοδο. Έντονο ενδιαφέρον μοναχών για κλασικά και πατερικά κείμενα.

- Την ίδια περίοδο: εμφανίζεται η Ησυχαστική έριδα. Έργα αγίου Γρηγορίου Παλαμά: συχνά αναφορές στα πλατωνικά κείμενα σε δικά του έργα.
- Πλατωνικό χφ.: στα απομεινάρια της οικίας του Δημητρίου Κυδώνη στην Κρήτη, όπου και πέθανε, υπήρχε ένα πλατωνικό χφ., δεν γνωρίζουμε όμως τι έγινε στη συνέχεια με αυτό. Κατάλογοι χφφ. αθωνικών μονών και μελέτες για το ίδιο θέμα: αναφορά στον κώδικα 131 της μονής Ιβήρων: πλατωνικό χφ., αλλά χρονολογείται τον 15^ο αι., άρα δεν μπορεί να είναι ίδιο με το υφαρπαχθέν χφ. των Μανουήλ και Κυδώνη.
- Παρόμοια περίπτωση: υφαρπαγή χφ. με τους Διαλόγους του Πλάτωνα από τον Edward Daniel Clarke το 1801 από τη μονή αγ. Ιωάννη Θεολόγου στην Πάτμο. Το χφ. αντιγράφηκε το 895 στην Κωνσταντινούπολη για τον Αρέθα Καισαρείας. Δεν είναι τυχαίο ότι λίγο καιρό μετά κατέφθασε με τον κώδικα στην Αθήνα και συναντήθηκε με τους εκπροσώπους του Λόρδου Έλγιν, οι οποίοι σχεδίαζαν την ίδια περίοδο την απόσπαση γλυπτών από τον Παρθενώνα.